

La ciutat metropolitana i la unitat de Catalunya*

per Lluís CASASSAS i SIMÓ
President de la Societat Catalana de Geografia

Uns mots introductoris

Manuel Ribas i Piera, el mes de febrer d'enguany, fent referència al que considera àmbit millor de planejament de Catalunya, es preguntava:

“¿Per què seguir amb l'atenció posada *només* en un tros del territori nacional?”¹

Es comença aquesta reflexió amb les paraules citades de Manuel Ribas perquè, possiblement, només es podrà trobar solució als problemes de l'ordenament territorial de Catalunya, si s'esguarda *tot* el seu territori com *una sola* entitat, analitzada, no només des dels factors físics, anomenats, comunament, factors “geogràfics”, que tenen una indubtable importància a l'hora de tractar de la unitat de Catalunya, sinó sobretot, des dels aspectes humans col·lectius. Referint-se a aquests Salvador Llobet va escriure:

“Més que a les circumstàncies físiques, la unitat catalana es deu al factor humà, a la vida comuna a través de molts segles, a la llengua pròpia, a uns camins (...) que han contribuït a formar un conjunt geogràficament unificat i solidari.”²

I, finalment, per acabar aquesta mena d'introducció feta a tocs de cites bibliogràfiques, es transcriuen, malgrat la seva llargada, les ratlles que serveixen de tesi central al llibre de Lluís Casassas de 1977:

“Hom pot resumir dient que, avui Catalunya és una unitat econòmica i que el seu cap és Barcelona.

Sembla que aquesta teoria pot esdevenir el canemàs en el qual es fonamenti tot el desenvolupament de l'obra present. I caldria afegir que voler potenciar el desenvolupament d'una part de Catalunya, mal sigui la més populosa i dinàmica, desconeixent les necessitats de la resta,

és condemnar tot Catalunya, cap i cos, al raquitisme, a l'esterilitat i a la mort, potser per congestió.

Voler bastir una àrea Metropolitana de Barcelona, amb el nom que hom vulgui donar-li, desconeixent que la veritable àrea de Barcelona, l'única àrea de Barcelona, la constitueix la totalitat de Catalunya, és voler anar a contracorrent de la història, és voler desconèixer la realitat física i econòmica, és condemnar-se a no comprendre els moviments humans que s'han succeït a Catalunya, és, doncs, reduir-se a no comprendre res".³

Si es volgués insistir en els motius pels que es vol reafirmar la tesi de la visió global i interdependent de Catalunya, potser seria interessant el recordar en quin moment els homes que han habitat les terres actualment catalanes han estat ja conscients de la seva unitat i de pertànyer a una col·lectivitat de membres que es condicionen mútuament.

Els fonaments posats per la geohistòria

Des del moment en que Roma introduí modificacions importants a l'organització existent abans de la seva arribada, organització de base tribal que emmarcava un món de petites ciutats, començà a enfortir-se el paper director de Barcelona tant en l'economia, com en les funcions, típicament urbanes, de protecció, de refugi i de centre organitzador de les activitats generals del país.

Escatir fins a quin punt fou intens i eficaç sobre tot Catalunya aquest paper dirigent de Barcelona potser és una tasca dels historiadors. Ací el que interessa és cercar els aspectes primordialment geogràfics que propiciaren la creació d'un feix de relacions presidit per Barcelona.

Es evident que, a la consolidació d'aquest paper dirigent, contribuïren uns factors físics coneguts: Barcelona està situada en l'eixamplament de l'andana litoral que s'estén de la Tordera fins a Garraf. En aquest eixamplament desemboquen els dos veritables rius de tot el sector, el Llobregat i el Besòs, que travessen la serra de Marina pels estrets, respectivament, de Martorell i de Montcada. A més, els dos rius travessen la serra de l'interior per altres estrets. D'aquesta manera, *tot* Catalunya està en contacte fàcil amb Barcelona, port comú per totes les seves activitats econòmiques i les relacions exteriors de totes les terres catalanes. El curs de l'Anoia, els solcs oberts de la depressió pre-litoral, el Cardener i el Riubregós, la riera Gabarresa, tota la xarxa hidrogràfica, doncs, contribuï a que cap contrada catalana quedés al marge de la influència de la ciutat de Barcelona, i ben aviat s'establí una simbiosi entre Barcelona i el conjunt del territori que avui és Catalunya, simbiosi que va incloure avantatges recíprocs entre el dos components.

Cal tenir en compte i ben present que aquest paper dels fenòmens físics, tal com s'ha dit al principi, no és l'únic determinant a l'hora de crear-se la capitalitat de les terres catalanes i d'aparèixer allò que és titllat de centralisme barceloní, fenomen constant en la història. *No hi ha* un centralisme barceloní. El que hi ha és el domini d'unes classes dirigents i dominants exercit moltes vegades des de Barcelona, però no sempre. Aquest és el veritable nus de la qüestió, perquè, tal com va dir Pierre Vilar.

“és impossible de separar l'estudi del moviment nacional de l'estudi dels fenòmens de classe”.⁴

Pel seu paper primigeni d'impulsor de la vida comuna i de receptacle de les poblacions i de llurs activitats, pel fet d'haver actuat com a àgora col·lectiva on s'han pogut debatre les qüestions més generals, pel seu paper constant de motor comprensiu i impulsor alhora, Barcelona prompte constituí, més que un simple punt en el mapa, un conjunt humà on s'ha reflectit tota la vida nacional. Realment, Barcelona ha estat sempre la gent del país sencer.

La ciutat no és una construcció estàtica

Si pensar no és només seguir el corrent, sinó quelcom més, "pensar Barcelona" no és només encotillar-se en l'acceptació de muralles físiques o legals, tècniques o literàries. "Pensar Barcelona" no és només limitar la visió a esquemes heretats, sinó quelcom més.⁵

La generació d'avui, quan "pensa" Barcelona i el conjunt del territori català, no pot deixar escapar la seva cita amb el futur escudant-se en el prestigi de formulacions pretèrites.

Ja a *l'Être et le Néant* es pot llegir que

"cap estructura primitiva ha de seguir limitant el significat i les possibilitats d'elaboracions futures".

Aquestes paraules, que es poden considerar com un cant a la llibertat individual, es poden aplicar a l'anàlisi de tot el que ara s'està considerant. Cap concepció del territori formulada en temps passats, ni cap concepció de la ciutat heretada no poden limitar ni condicionar plantejaments nous i actuals, perquè, a més, aquesta és la condició humana, la seva grandesa i la seva servitud, la de bastir cada dia el pensament nou, perquè

"la presència humana en el món —continuava Sartre— no és una forma de ser, sinó una forma de fer, d'elegir i de fer-se".

Circumscriuint més el comentari en el camp geogràfic, es poden estendre a la ciutat de Barcelona els mots que Pau Vila deia referint-se a la comarca:

"No existeix cap comarca immutable (...) Guardem-nos de seguir en la recerca d'un contingent determinat quan està vist que aquest ha variat de forma a través dels segles".⁶

I ací rau la clau de tot.

Si és veritat que la funció determina l'òrgan i la forma, avui la ciutat, que és la construcció que la humanitat ha trobat per realitzar-se, per fer-se, compleix una munió de funcions que no s'efectuen damunt del mateix empedrat, ni queden limitades pel cercle de murs establerts.

Barcelona ha conferit al conjunt de Catalunya un model de vida urbà, que, tal com es dirà, només el sotmetiment a formes heredades impideix el seu ple desenvolupament, model que es caracteritza per una oferta de possibilitats d'habitatge, entesa, també, com una millora tant de l'habitatge pròpiament dit com de la qualitat del seu entorn; per una oferta

de llocs de treball diversificats i cada vegada més especialitzats; per una oferta de possibilitats de comoditats, de comerç diversificat, d'educació i de cultura, de sanitat, d'assessorament, d'assistència, d'esplai...

Per la disposició de les valls, pels tàlvegs i les fondalades, per l'estructura del territori, com ja s'ha dit, s'ha establert, *des de sempre*, una relació entre les gents de tot el país i de Barcelona, fet que ha provocat que hi hagi aparegut un sentiment viu de solidaritat i de convivència, que només raonaments malintencionats assagen d'enterbolir, sense assolir-ho del tot, però.

La dita popular tan coneguda que fa referència a la centralitat universal de Roma es podria retocar lleugerament i es podria dir que, a Catalunya, "tots els camins porten a Barcelona", o bé, mirant el món des de Canaletes, es podria dir que "tots els camins que surten de Barcelona porten arreu", a trobar totes les gents que constitueixen la comunitat nacional.

Aquesta és una de les grans contribucions que ha fet Barcelona a la construcció de la societat catalana cada vegada més civilitzada a mesura que s'ha anat urbanitzant.

Avui Barcelona s'ha constituït com

"un espai de convivència dinàmica no exempta de contradiccions, però en la que han predominat els elements enriquidors i sinèrgics de les diferències per damunt dels efectes d'oposició i de conflicte".

Encara més, Barcelona, com ha passat sempre a les grans ciutats capdavanteres, ha esdevingut

"un espai de convivència i d'integració de les gents més diverses, d'orígens socials i culturals diferents, de nivell econòmic i professional divers, de creences diferents i, sovint, d'orígens ètnics diferents".⁷

S'ha arribat, però, a un punt en què es pot afirmar que avui no és possible parlar del futur de Barcelona ni parlar de l'endegament de la seva vida actual, si es prescindeix de la seva realitat metropolitana. És clar que hom pot parlar de l'existència del terme municipal específic de Barcelona (els famosos, molt concrets i ben comptats noranta-vuit quilòmetres quadrats), però és ben palès que la ciutat real de Barcelona excedeix àmpliament els seus límits administratius: la "ciutat-real" de Barcelona és un fet plurimunicipal metropolitana.

Aquest conjunt metropolitana constitueix, certament, una ciutat fragmentària, discontinua i multiforme, però que, malgrat tot, s'ha d'entendre i comprendre com un tot.

El conjunt metropolitana

Des de fa uns anys, s'assisteix, en la vida de la majoria de les grans ciutats, a un canvi de tendència. Aquell creixement ràpid, desordenat, caòtic i ininterromput, iniciat els anys seixanta, que portà a una explosió urbana fins aleshores desconeguda, ha deixat pas a

una disminució del pes relatiu de les àrees centrals i a la progressiva suburbanització de l'activitat de la població; al mateix temps que s'ha efectuat una desconcentració geogràfica. Aquestes tendències han propiciat una nova descentralització i una nova jerarquització dels espais.

A Barcelona, es manifestaren clarament les etapes d'aquest procés de creació i d'evolució de les àrees metropolitanes: Primer, un creixement natural i accelerat de la població per la conjunció dels fenòmens de l'augment de la natalitat i de la reducció de la taxa de mortalitat; després, un procés d'industrialització ràpid i sostingut que persistí fins a la crisi dels anys setanta, apareguda per la coincidència de factors diversos; més endavant, un desenvolupament de les tecnologies del transport (és un procés que entronca amb la situació actual) que fa possible una mobilitat, cada vegada més gran, per raó del treball, de les compres, de la cultura, del lleure i de l'oci, etc. Avui, per exemple, és ben notable que, degut a aquest augment de la mobilitat, s'estenen per bona part de Catalunya la tinença i l'ús de segones residències, el desenvolupament d'alguns sectors turístics i d'esplai lligats estretament i directament al sector metropolità de Barcelona.

El centre de Catalunya ja no es pot entendre d'una manera estàtica, com un punt. El centre de Catalunya és un itinerari.

Tot el que s'ha dit provocà, immediatament, la complexitat creixent de l'aglomeració i la seva extensió part defora del terme municipal administratiu de la ciutat gran. Degut a la mobilitat creixent de les poblacions i al poder d'atracció de la ciutat de Barcelona, es pot observar com l'impacte de la mobilitat per raó del treball incrementa la interrelació existent entre la ciutat central i les àrees circumdants. Les xifres d'aquesta relació demostren l'existència d'un sol mercat de treball, que és la condició específica que caracteritza la unitat urbana.

Població activa i llocs de treball (any 1981)

	Població activa ocupada		Llocs de treball	
	n.º absoluts	%	n.º absoluts	%
Barcelona	562.000	31,8	666.000	37,7
I Resta Regió	667.000	37,8	563.000	31,9
Reste de Catal.	538.000	30,4	538.000	30,4
Total Catal.	1.767.000	100,—	1.767.000	100,—

(Dades obtingudes del padró d'habitants, 1981)

La realitat de la importància de les interrelacions existents és, però, segons la informació obtinguda del Padró d'habitants de 1981, més reveladora que les mateixes dades del

quadre anterior. Segons el citat Padró, el nombre d'entrades diàries d'actius a Barcelona, procedents de la resta de la Regió I, és de 175.000, mentre que el de sortides, també diàries, vers les comarques de la mateixa Regió, és de 70.000 actius. És a dir, més del 25% dels llocs de treball de Barcelona són ocupats per actius procedents d'altres municipis i més del 12% dels actius de Barcelona troben feina a l'exterior de la ciutat, però a la seva àrea.⁸

Del fet metropolità i d'un cert consens

Deia l'informe de 1981 de les Nacions Unides que una

“aglomeració urbana és la població continguda en un territori determinat i habitat amb uns nivells urbans de densitat”

i que una

“regió metropolitana inclou altres zones amb menor densitat de població però que resten sota la influència directa de la ciutat”.

Aquestes definicions escauen perfectament a allò que esdevé al sector central de Catalunya —es tracta d'un “sector central” funcional i sociològic, no estrictament geomètric—, sector on, certament, ha esdevingut un fet detectat i reconegut al llarg dels anys.

Tàcitament o explícitament, tothom ha convingut en que al voltant de la ciutat de Barcelona s'havia de formar, s'estava formant o s'ha format, un sector metropolità. En les etapes de formació d'aquest consens, destaquen el tractament que del sector immediat a Barcelona fan els germans Rubió el redactar el *Regional Planning*, el 1932; les afirmacions formulades per Pau Vila, ja el 1937, sobre la coherència de l'espai que abraçava el famós “vuit ferroviari català”, o sigui les terres compreses entre la Serralada Prelitoral i la Mediterrània i entre Sant Vicenç de Calders i Maçanet-Massana; l'espai abarcat per la definició de la “comarca de Barcelona”, el 1954, que, vint anys més tard, fou reiterada pel Decret que creà l'Entitat Metropolitana de Barcelona, coneguda després com Corporació Metropolitana de Barcelona (476 Km² i 3.032.000 habitants, al moment de la seva dissolució); la institució, per les Lleis d'Ordenació Territorial de 1987, de l'Entitat Metropolitana del Medi Ambient (585 Km² i 3.083.000 habitants el 1989), i un etcètera força llarg que justifica l'existència del “cert consens”, mencionat abans, sobre l'existència d'una àrea a l'entorn de la capital catalana, on existeixen les característiques de metropolitàneïtat.

La supressió més recent de fronteres físiques, mantingudes moltes vegades per interessos locals i per salvaguardar la inaccessibilitat; l'augment, ja mencionat, de les comunicacions, de la velocitat, de la seguretat viària, de la capacitat de càrrega; la disminució progressiva de les diferències culturals i ideològiques entre les parts diverses del territori; l'establiment de formes comunes de compra, d'estalvi, d'inversions, d'abocar-se al lleure, etc. propicien una relació més gran entre les ciutats i les viles de Catalunya, que actuen com a veritables motors i catalitzadors de les transformacions que s'esdevenen.⁹

L'anàlisi d'unes transformacions

Com s'ha dit, aquestes transformacions porten, en primer lloc, a l'articulació de l'àrea metropolitana de Barcelona en un conjunt complex i real, a l'interior del qual, però, es formen subàrees de gran cohesió. Hom podria agrupar aquestes subàrees de la manera següent:

- a) Àrea immediata a Barcelona (el territori de l'antiga Corporació Metropolitana);
- b) Àrea del Besòs, entre Montcada i Granollers,
- c) Àrea central del Vallès, que abasta de Caldes de Montbui a Sabadell i a Terrassa
- d) Àrea del Llobregat, que s'estén de Sant Andreu de la Barca i Castellbisbal fins a Esparreguera;
- e) Àrea del Delta Occidental, de Sant Boi a Castelldefels;
- f) Àrea del Vallès de Collserola, que comprèn Rubí, Sant Cugat del Vallès, Cerdanyola, Ripollet i Montcada.

Més enllà, encavalcant-se, a voltes, amb les àrees descrites, perquè ni en el territori existeixen fets "naturals" que impedeixen les interrelacions, s'estén la corona de ciutats que configuren altres subcentres metropolitans, entre els que sobresurten nuclis que són veritables mercats de treball, nuclis tan importants com Mataró, Sant Celoni, Granollers, Sabadell, Terrassa, Martorell, Vilafranca del Penedès i Vilanova i la Geltrú.¹⁰

Les àrees respectives d'aquests centres són, sovint, el pont d'enllaç amb les terres situades més a l'interior: Girona, Vic, Manresa, Igualada, Valls...

La complexitat de l'àrea metropolitana de Barcelona encara és més evident, si es compta amb l'actuació, ja present o prevista per un futur immediat, de les noves centralitats o centres direccionals que s'estan construint: Pedrosa a l'Hospitalet, la Catalana a Sant Adrià del Besòs, l'Aeroport al Prat de Llobregat, Montigalà a Badalona, Mas Rampinyo a Montcada, les dels accessos al segon cinturó, etc. De fet, tant a la formació d'aquestes noves centralitats com a la consolidació social dels barris perifèrics, han contribuït els nous mitjans col·lectius de comunicació ràpids que, al mateix temps que responen a la modificació profunda de l'organització de l'espai, contribueixen i ajuden a transformar-lo.

En realitat, les transformacions abans citades ja permeten i obliguen l'acceptar la unitat urbana de Catalunya, unitat urbana que poca cosa té a veure amb la vella idea de la Catalunya-Ciutat, que es feia giravoltar a l'entorn del seu eix capitalí, sinó que és l'expressió d'un conjunt urbà nou lligat per feixos d'innombrables interrelacions sinalagmàtiques, que pressuposen l'existència de fluxos diversos i l'establiment de relacions fonamentades en la igualtat teòrica i jurídica entre els seus membres.

Reconèixer aquest fet atorga sentit a les paraules d'Oriol Nel·lo, que porten a una molt definida manera de fer. Diu Oriol Nel·lo:

"Es necessari, en primer lloc, abandonar qualsevol veleitats antiurbanística i potenciar la realitat urbana catalana. Aquesta potenciació, que no ha de representar, ni poc ni molt, el debilitament de cap altra política sectorial, requereix l'acció conjunta i coordinada de les autoritats locals, regionals i estatals" (Nel·lo hi afegeix "i europees")¹¹

Només cal preguntar-se ¿Què vol dir “la realitat urbana catalana”?

Un obstacle que no ha d'ésser insalvable

Juli Esteban ha escrit recentment que

“Té poc sentit el tractar del futur de Barcelona prescindint de la seva realitat metropolitana. Però encara cal afegir que s’ha de sostenir que Barcelona-ciutat no és un fet intel·ligible si es pretén conceptual-lo aïlladament del seu context territorial”¹²

Més endavant, l'autor afirma que la configuració geogràfica física de la Regió Metropolitana de Barcelona és de considerable claredat, i, en definir-la, no fa més que incidir en els límits que s’han considerat des de Pau Vila: la mar, al llarg d’una línia de costa de més de cent deu quilòmetres; el Pla de Barcelona, seu del continu urbà edificat; els espais litorals del Maresme i Garraf; la depressió prelitoral, que Juli Esteban anomena “àrees metropolitanès interiors”; las vall del riu Llobregat fins a Esparreguera, i les del riu Besòs i el ventall dels seus components (Congost, Mogent, Riera de Caldes, Ripoll, Riu Sec, Tenes...)

Esteban exposa algunes dades que val la pena recordar. Són les que es resumeixen de la manera següent:

	extensió	població	densitat h/Km ²
La primera corona			
Barcelona:	97,6 Km ²	1.712.350 hab.	17.544
El continu edificat: àrees urbanes de Badalona, Cornellà, Esplugues, l’Hospitalet, Montgat, St. Adrià, St. Joan Despí, St. Just Desvern, Sta. Coloma G.	73,4 Km ²	760.315 hab.	10.385
El continu edificat	171,0 Km ²	2.472.665 hab.	14.460
La segona corona			
Delta del Llobregat: Castelldefels, Gavà, El Prat, St. Boi, Viladecans	117,5 Km ²	256.900 hab.	2.186
Vall baixa del Llobregat: Castellbisbal, Molins de Rei, Pallejà, el Papiol, St. Andreu Barca, St. Feliu Llob., St. Vi- cenç Horts, Sta. Coloma Cervelló	98,1 Km ²	108.930 hab.	1.110

	extensió	població	densitat h/Km²	
Vallès de Collserola: Cerdanyola, Montcada i Reixac, Ripollet, Rubí	137,3 Km ²	197.450 hab.	1.438	
Vallès del Besòs: la Llagosta, Martorelles, Mollet, Montmeló, Montornés, Parets, St. Fost, Sta. Perpètua	68,4 Km ²	105.720 hab.	1.546	
Baix Maresme: Alella, Masnou, Premià Dalt, Premià Mar, Tiana, Vilassar Dalt, Vilassar Mar	55,9 Km ²	79.920 hab.	1.430	
<hr/> Total 2.ª corona	<hr/> 477,2 Km ²	<hr/> 748.920 hab.	<hr/> 1.569	
Total àrea immediata de Barcelona	648,2 Km ²	3.221.585 hab.	4.970	
Corporació Metropolitana	1953 1989	476,0 Km ²	1.672.000 hab. 3.031.720 hab.	3.512 6.369
Entitat Metropolitana Medi Ambient	1987	585,3 Km ²	3.083.350	5.268
La tercera corona				
Granollers	14,9 Km ²	50.000 hab.	3.356	
Martorell	12,9 Km ²	16.450 hab.	1.275	
Mataró	22,6 Km ²	101.350 hab.	4.484	
Sabadell	36,5 Km ²	190.630 hab.	5.223	
Terrassa	70,1 Km ²	161.630 hab.	2.306	
Vilafranca Pen.	19,6 Km ²	27.510 hab.	1.403	
Vilanova i Gel.	33,5 Km ²	46.850 hab.	1.398	
	<hr/> 210,1 Km ²	<hr/> 594.420 hab.	<hr/> 2.829	

(Per assolir una aproximació més gran a la realitat, caldria afegir a les xifres corresponents als municipis de la tercera corona les de les poblacions de llurs corones immediates)

Resum

Primera corona	171,0 Km ²	2.472.665 hab.	14.460 h/Km ²
Segona corona	477,2 Km ²	748.920 hab.	1.569 h/Km ²
Tercera corona	210,1 Km ²	594.420 hab.	2.829 h/Km ²
Resta Regió I, dita Regió Metropolitana de Barcelona (Són els àmbits periurbans de les respectives corones)	2.376,2 Km ²	508.285 hab.	214 h/Km ²
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
	3.234,5 Km ²	4.324.290 hab.	1.337 h/Km ²
Resta del territori	28.660,5 Km ²	1.654.350 hab.	58 h/Km ²
	<hr/>	<hr/>	<hr/>
Total de Catalunya	31.895,0 Km ²	5.978.640 hab.	187 h/Km ²

Aquestes “corones” constitueixen el veritable centre metropolità. En ell s’ha desdibuixat i esmorteït el sistema, conegut fins ara, que s’havia articulats exclusivament sobre els centres urbans dels municipis. Aquesta ja no és la visió territorial de Catalunya que correspon a la realitat. Malgrat dir això, hom no ha de pensar que el sistema metropolità existent li sigui contradictori i substitutiu. El sistema metropolità complementa, o podria complementar, el sistema nodal municipal existent i li atorga, o podria atorgar-li, una vitalitat nova.

A la vista, de tot el que s’ha exposat, hom es podria preguntar: ¿És que els territoris de més enllà de la Regió I es poden considerar urbans? ¿És que aquells territoris es poden considerar inclosos en un sistema metropolità que cobreixi la superfície total de Catalunya?

Segurament, de la resposta que es pugui donar a la pregunta depèn que es consideri una realitat la unitat urbana de Catalunya. Doncs bé, a “la resta del territori” existeixen “àrees urbanes” ben clares que, al seu torn, són focus d’urbanització i de dinamisme: Totes mantenen amb Barcelona relacions constants de treball i de lleure, de tipus econòmic o cultural, i estretes vinculacions socials. Aquestes àrees urbanes són constituïdes per ciutats que formen unitats viscudes amb els seus entorns o rodalies. Alguns exemples, tenint ben clar que podrien citar-se’n molts més, poden ésser els que es mencionen a continuació:

Banyoles	260 Km ²	21.500 hab.	82 h/Km ²
Figueres	73 Km ²	36.000 hab.	493 h/Km ²
Girona	285 Km ²	97.500 hab.	342 h/Km ²
Igualada	460 Km ²	51.000 hab.	111 h/Km ²
Lleida	885 Km ²	138.000 hab.	156 h/Km ²
Manresa	408 Km ²	89.000 hab.	218 h/Km ²
Mollerussa	270 Km ²	25.000 hab.	92 h/Km ²
Tarragona-Reus	400 Km ²	217.000 hab.	542 h/Km ²
Tortosa	750 Km ²	52.000 hab.	69 h/Km ²
Vic	220 Km ²	44.000 hab.	200 h/Km ²

Al costat d’aquestes àrees, es troben d’altres centres menors i centres turístics de desenvolupament més recent que, per raons històriques, econòmiques, d’emplaçament,

etc., exerceixen una gran influència cultural i urbanitzadora damunt d'entorns rurals. Són centres com, per exemple, el d'Artesa-Ponts, que configura un entorn comarcal-urbà al Segre Mitjà; el de Balaguer, al centre més actiu de la Noguera meridional; el de Berga, enllaç i unió entre les àrees prepirinenques, forestals i mineres, i les planes industrioses del Llobregat central; el de Cambrils-Salou-Vilaseca, que forma un subconjunt característic i individualitzat a l'interior de l'àrea metropolitana de Reus-Tarragona; el de Camprodon, centre articulador de les valls altes del Ter; el de Centelles-Tona que, amb Balenyà i Seva, forma un subconjunt ben clar de característiques urbanes ben precises dins les terres d'Osona; el de Guissona, centre emergent que atorga dinamisme al sector de la Segarra nord occidental i de l'alta Ribera de Sió; el de Palafrugell-Palamós, unitat turística que, amb Platja d'Aro i Sant Feliu de Guíxols, constitueix el front marítim de l'àrea metropolitana de Girona; i un llarg etcètera que podria comprendre, encara, Ripoll, Tàrraga, Torroella de Montgrí, Tremp-la Pobla de Segur, Ulldecona...

Tot el territori català és una unitat urbana, discontinua, però cohesionada com a resultat de la presència d'un focus dinamitzador de la categoria de Barcelona.

Si això és tan clar ¿quins són els obstacles que s'oposen a que la realitat evident esdevingui un fet acceptat per tothom?

¿Quins són els obstacles que impedeixen veure aquesta realitat que queda, moltes vegades, com esmoreïda pel resplandor que brolla de l'altra realitat, la que és més fàcil de copsar i de veure i que d'antuvi, sembla més decisiva per a l'esdevenidor de Catalunya, la realitat de l'Àrea Metropolitana de Barcelona i la de la seva Regió?

D'obstacles i de remeis

D'obstacles n'hi ha de molts tipus. Ara, ací, no es tractaran els que tenen el seu origen en la malvolença de molts i en els recels antiurbans eixits de moments històrics que no haurien de perpetuar-se. Ni es tractaran, tampoc, els obstacles derivats de la rutina mental, de l'afecció excessiva a les creences hereditades, afecció que limita la llibertat i la capacitat de raciocini.

Es tractaran d'una banda, els obstacles provinents de l'estructura administrativa existent: Prop d'un miler de municipis (i, qui sap on s'anirà a parar si proliferen algunes tendències que, pel que es veu, són ben arrelades!) a una Catalunya d'uns 32.000 Kilòmetres quadrats són un entrebanc per a la modernització de l'administració general i de la local i del conjunt de la societat catalana.

D'altra banda, la distribució desigual de la població damunt del territori encara fa més difícil la pràctica de la vida col·lectiva. Cal, per tant, una racionalització del mapa municipal que contempli la creació d'entitats d'administració local agregades, les quals agrupin esforços i pràctiques, i mancomunin serveis.

La realització d'aquesta reforma no serà fàcil. Encara no s'han estudiat a fons els fets, i no s'ha realitzat, encara, una reforma que solucioni els dos grans problemes de l'administració local: El problema d'estructuració interna de les àrees metropolitanes i del seu

encaix amb el conjunt del territori i el problema de la fragmentació municipal i dels inconvenients que comporta l'existència del minifundisme municipal actual.

Tal com es desprén de la comparació dels dos mapes adjunts, l'establiment d'aquestes entitats municipals agregades seria la manera de fer arribar a tots els indrets de Catalunya uns instruments aptes per a la urbanització integral, que és la via indispensable cap el progrés col·lectiu. En l'actualitat, es veuen àrees extenses sense nuclis de més de vint mil habitants en uns sectors determinats. Si s'efectués aquesta reforma proposada d'agregació municipal, moltes àrees es veurien dotades d'entitats municipals o municipalsies amb capacitat per promoure un nou abrandament i una activitat nova a les terres catalanes.¹³

Seria, a més, la manera d'evitar una política d'annexions que s'ha mostrat ineficaç i equivocada i que no ha fet altra cosa que generar tendències segregacionistes i centrífugues.

L'annexió ha fet desaparèixer la personalitat i la representació política de moltes col·lectivitats humanes, i això, en una via oberta cap a una societat més democràtica, no és convenient. En no tenir aquesta representació, els col·lectius exigeixen la solució traumàtica de la segregació, amb el que creix el nombre de municipis i el dels problemes. La realitat actual posa de relleu la urgent necessitat de crear òrgans que coordinin les actuacions dels municipis, que planifiquin i que gestionin a l'ensem i que respectin, però, la personalitat política de cadascun d'ells.

Un exemple de la necessitat d'aquests agrupaments municipals l'ofereix l'aparició, a Catalunya, dels sectors metropolitans. Avui, a Catalunya, hom troba el molt conegut sector metropolità de Barcelona, però ja s'ha de comptar amb el que es va creant a l'entorn de Reus, Tarragona i Valls, que comprèn subsectors turístics, d'altres de residencials i d'altres d'una forta i, potser, excessiva concentració industrial i d'activitats derivades de les funcions portuàries, i caldrà comptar aviat amb el que ja s'endevina al sector Girona-Costa Brava, sector comercial, turístic i prestador de serveis, i amb el que, potser, s'està dibuixant turístic, polifacètic i encara inconcret, a la regió del Segrià, i que, tal volta, s'anirà estenent cap el Pirineu.

Els sectors metropolitans són exemples paradigmàtics d'aquests agrupaments proposats. Són moltes les veus que comprenen la necessitat del seu ordenament. La forma que han de tenir, les competències, els òrgans de govern, la relació amb els altres ens municipals, etcètera, són, però, qüestions que encara promouen discussions i reticències.

Sembla estrany que en una societat tan movedissa com l'actual societat catalana, societat que, al llarg dels temps, ha dedicat bona part de les seves disquisicions als problemes territorials, societat en que haurien d'aparèixer, per tant, noves propostes, hom no vegi sorgir interpretacions territorials noves que rompin esquemes sobrepasats. Una d'aquelles veus més amunt mencionades és la de Ribas i Piera, que escriu en el treball abans citat:

“Si ja no es parla més dels 27 municipis, sinó de la Regió I, ¿per què no abandonar la política de les subdivisions concèntriques al voltant de Barcelona i anar directament a l'únic límit per damunt de tota sospita, que és el del territori nacional?

¿Per què ens hem de fixar ara en un Pla Territorial Parcial de la Regió I? ¿Per què no fixar-

nos en un altre Pla que el Parlament té encarregat a termini (...) que és el Pla Territorial Nacional de Catalunya?”

¿És que es continuarà creient en una macrocefalia, però sense a penes cos? ¿Es que s'haurà de tenir en compte el “cap” i oblidar la resta?

Algunes vegades, quan es parla i s'oposa “la Regió I” (regió urbana i dinàmica) a “la resta” (regió rural i encalmada, l'àrea del silenci), sembla que es vulgui oblidar la realitat:

Catalunya té 187 habitants per quilòmetre quadrat, els quals ocupen una sola unitat que no està formada ni per dues ni per tres regions juxtaposades, sinó *per una sola regió* de límits indeterminats, però real i homogènia. Tan real i tan homogènia com tantes d'altres regions europees de països no massa allunyats, regions amb població relativa semblant, com, per exemple, l'Alta Garona (130 h/Km²), Baviera (155), Emília Romagna (178), Friül-Venècia Júlia (156), Llenguadoc-Rosselló (70), Lorena (98), Piemont (174), Provença-Costa d'Azur (126), Roine-Alps (115), etc.

Una regió, però, és un sistema articulat de ciutats en el qual una d'elles irradia un ampli sentit d'empresa, i confereix cohesió i sentit al conjunt.

Per això, no està fora de la realitat parlar d'una regió de Barcelona que s'estén molt més enllà dels seus límits administratius municipals, que abasta els límits administratius “regionals” i que, fins i tot, els ultrapassa, perquè té una projecció europea.

Per les herències rebudes, pel veritable compromís històric que ha contret amb tot el poble de Catalunya i també per les incomprendions i pels recels que desperta, Barcelona i el seu rodal metropolità immediat han d'ésser els capdavanters en la lluita per l'indefugible ordenament total de Catalunya, és a dir, del sistema articulat de ciutats que ja cobreix el conjunt del seu territori.

No sembla oportú ni previsor entossudir-se en plans més reduïts: la tasca històrica de Barcelona radica en la defensa dels municipis més petits i en desvetllar les terres que semblen adormides, però que només estan aturades, perquè ningú no s'ha preocupat de posar en marxa el seu motor. Cal que aquests municipis petits ho comprenguin bé i entrin, junt amb Barcelona, en el camí llarg i difícil que mena a l'ordenament territorial general, exercici viu de defensa comuna dels seus interessos més particulars.

Com en la societat dels humans, també entre els pobles és vàlida la màxima que, si *tothom* s'esforça en què *tothom* estigui el millor possible, un qualsevol, sigui quina sigui la seva grandària, també estarà, lògicament, el millor possible.

Una mena de conclusions

L'anàlisi del territori català, com qualsevol altra anàlisi que es vulgui científica, s'ha de pretendre que s'efectuï al marge de tota mena de subjectivisme. Avui, hi ha suficient abundor de dades (de població, de l'àrea metropolitana, de la mobilitat obligada i de la seva distribució geogràfica, d'indicadors econòmics, de l'ocupació, de l'habitatge, dels

usos del sòl i d'inversions, de l'ensenyament, dels transports, dels serveis generals i de les infraestructures) per assolir que els resultats de l'anàlisi siguin clars i el més objectius possible. A vegades, tot i el paper influent i potser decisiu de l'informador, la informàtica pot proporcionar un coneixement objectiu força valuós.

A més, cal insistir que la discussió sobre els fonaments de l'organització del territori exigeix l'actuació permanent d'un equip estable, que sàpiga mantenir-se en contacte amb la realitat, que, tractant-se d'una realitat humana, és variable i contingent.

L'equip, és clar, no pot ésser compost per homes de gabinet, monocordes i encastellats, sinó que s'ha de pensar en un equip pluridisciplinari permanent, obert a les novetats, que sempre pugui dir, com feren els autors del *Regional Planning* (1932), que

“no tenim la pretensió d'haver fet, ni de lluny, un treball definitiu. No solament les estadístiques manquen, sinó que, encara que no manquessin seria pueril pretendre de regular de cop i volta, i per sempre, un país en activitat com el nostre”.

Barcelona no és, solament, la seu d'un poder polític i cultural que pretén afaïçonar Catalunya. Barcelona no és solament el centre ordenador de Catalunya i l'impulsor de diverses organitzacions territorials que, successivament, ajudaren al domini que les diferents classes i els grups socials diferents han exercit al llarg de la història. Barcelona és quelcom més: Barcelona ha format el territori de Catalunya.

Per evitar, encara que els frens socials ho facin semblar impossible, l'aparició de desigualtats noves a l'interior de la ciutat gran, per evitar la progressiva destrucció del paisatge, per evitar el buidament irreversible de les àrees interiors de Catalunya, no es pot efectuar una determinada ordenació del territori que sigui asèptica, com si la vida catalana es desenvolupés en una innòcua solució de laboratori, i, menys encara, no es pot bastir una organització econòmica i social basada en el desenvolupament i agençament d'un únic sector del territori. El Pla ha d'ésser general i ha d'abastar tot Catalunya.

“No es pot admetre mai el caprici com a raó” va escriure Ildelfons Cerdà. Per tant, la raó, i no el caprici capgirable, porta cap a l'establiment d'un model d'organització territorial molt més equilibrat, que tingui en compte el pes relatiu de les diverses àrees que componen el territori i la situació especial derivada de la capitalitat barcelonina.

El territori és un sistema integrat en el qual s'efectuen interaccions entre elements diversos, és un conjunt essencialment dinàmic, és un procés en contínua formació i evolució. Només cal veure com el creixement dels barris perifèrics i el de les poblacions del cinyell immediat contribueix a la descentralització de les activitats col·lectives i, al mateix temps provoca una recentralització de la vida de cada dia. L'anàlisi de tot el conjunt d'estructures del territori portarà a una visió que no serà equivocada ni fragmentària, visió necessària per a la realització del Pla General de Catalunya.

No és possible d'admetre la divisió de Catalunya en porcions privilegiades i racons negligits. Tots els problemes de qualsevol indret de Catalunya (la Ribera de Sió o el Vallès Occidental, la Vall Fosca o Barcelona, els saladars del Segrià o els aiguamolls del Prat) són problemes de tot Catalunya. Aquesta és una nació petita i tothom hi és veí de tothom.

Fer comprendre aquesta afirmació i extreure'n les conseqüències precises és la tasca de Barcelona, principalment, i de tots aquells que aspiren al gaudi de la civilitat. Es la tasca dels polítics i dels planificadors, dels juristes, dels economistes, dels geògrafs, dels funcionaris i dels vianants, dels que viuen a la ciutat o a l'habitatge dispers, de tot aquell que es preocupa per l'avenir de Catalunya i per l'assoliment d'una societat menys complicada i més justa.

Pensar en la ferma unitat de tot Catalunya no vol dir renunciar ni una engruna al paper dirigent de Barcelona, paper que la història comuna, el seu esforç i la col·laboració de tots els catalans li han conferit.

ANNEX

Municipis entre 10.000 i 20.000 habitants (1986)

Amposta	Sant Celoni
Arenys de Mar	Sant Feliu de Guíxols
Banyoles	Sant Just Desvern
Berga	Sant Pere de Ribes
Caldes de Montbui	Santa Perpètua de Mogoda
Calella	Sitges
Cambrils	Torelló
Canovelles	Valls
Castellar del Vallès	El Vendrell
Deltebre	Vila-seca i Salou
Esparriguera	Vilassar de Mar
La Llagosta	
Lloret de Mar	
Malgrat de Mar	
Manlleu	
Martorell	
El Masnou	
Molins de Rei	
Montornès del Vallès	
Olesa de Montserrat	
Palafrugell	
Palamós	
Pineda de Mar	
Ripoll	
Salt	
Sant Andreu de la Barca	
Sant Carles de la Ràpita	

**Municipis de mes de 20.000 habitants
(1986)**

Badalona
Balaguer
Barberà del Vallès
Blanes
Castelldefels
Cerdanyola del Vallès
Cornellà de Llobregat
Esplugues de Llobregat
Figueres
Gavà
Girona
Granollers
l'Hospitalet de Llobregat
Igualada
Lleida
Manresa
Mataró
Mollet del Vallès
Montcada i Reixac
Olot
El Prat de Llobregat
Premià de Mar
Reus
Ripollet
Rubí
Sabadell

Sant Adrià del Besós
Sant Boi de Llobregat
Sant Cugat del Vallès
Sant Feliu de Llobregat
Sant Joan Despí
Sant Vicenç dels Horts
Santa Coloma de Gramanet
La Seu d'Urgell
Tarragona
Tàrraga
Terrassa
Tortosa
Vic
Viladecans
Vilafranca del Penedès
Vilanova i la Geltrú

**Agrupaments de Municipis
(Més de 10.000 habitants el 1986)**

Alcarràs
Els Alfacs
Amposta
Arenys de Mar
Badalona
Baix Besòs (Sta. Coloma)
Baix Maresme (Premià)
Balaguer
Banyoles
Barcelona
Berga
La Bisbal
Blanes
Caçà
Castellet

Girona
Granollers
L'Hospitalet
Igualada
Lleida
Lloret de Mar
Manlleu
Manresa
Martorell
Mataró
Mollerussa
Montbrió
Móra
Olot
Palafrugell-Palamós

Centelles-Tona	Pineda-Malgrat
Cerdanya	Puig-reig
Cervera	Reus
Delta Baix (St. Feliu de Ll.)	Ribera de Gaià (Altafulla)
Delta de l'Ebre	Riera de Caldes (Mollet-Caldes)
Delta Mitjà (Molins de Rei)	Ripoll
Delta Occidental (St. Boi de Ll.)	Sabadell
Figueres	Sallent
Flix	Sant Celoni
Gandesa	St. Feliu de Guíxols
La Garriga	Sant Sadurní
Les Garrigues	La Sènia
La Seu d'Urgell	
Sitges	
Solsonès	
Tarragona	
Tàrrrega	
Terrassa	
La Tordera	
Torroella	
Tortosa	
Tremp	
Vall del Ges (Torelló)	
Vallès de Collserola (Rubí a Montcada)	
Valls	
El Vendrell	
Vic	
Vilafranca	
Vilanova	
Vila-seca-Cambrils-Salou	

Notes

- ¹ RIBAS i PIERA, Manuel: *Notes a una proposta per revifar el planejament metropolità de Barcelona* Escrit presentat a la Mancomunitat Metropolitana de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (Barcelona, juny 1990)
Sistemas urbanos y desarrollo regional II Reunió d'Estudis Regional, (Sta. Cruz de Tenerife - Las Palmas de Gran Canaria, març 1975)
- ² LLOBET, Salvador: "Cataluña", a *Geografía Regional de España* (M. de Teran i L. Solé directors) Ariel (Barcelona, 1969)
- ³ CASASSAS i SIMÓ, Lluís: *Barcelona i l'espai català*, Biblioteca de Cultura Catalana, n.º 30, Curial (Barcelona, 1977)
- ⁴ VILAR, Pierre: *La Catalogne dans l'Espagne moderne*. (Le Milieu naturel et le milieu historique). tom I, SEVPEN (París, 1962)
- ⁵ RIBAS i PIERA, Manuel: Veure les "Notes" citades anteriorment
- ⁶ VILA, Pau: *La divisió territorial de Catalunya*, Selecció d'Escrits de Geografia, I, Biblioteca de Cultura Catalana n.º 31, Curial (Barcelona, 1977)

- ⁷ BORJA, Jordi i SUBIRÓS, Josep: *El renaixement de la ciutat*, "Eurociutats", Conferència de les Eurociutats (Barcelona, abril 1989)
- ⁸ SERRA i BATISTE, Josep: *Mercats de treball a la regió de Barcelona*, Banca Catalana, revista econòmica, n.º 76 (Barcelona, setembre 1985)
- ⁹ CASASSAS i SIMÓ, Lluís: *Sobre quins àmbits són més apropiats per a les decisions territorials*, Informe presentat a la Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (Barcelona, juny 1990)
- ¹⁰ ESTEBAN i QUINTANA, Manuel: *Distribució de la Mobilitat pel treball a la Regió Metropolitana de Barcelona*, Mancomunitat de Municipis (Barcelona, maig 1989)
- ¹¹ NEL-LO, Oriol: *Les ciutats en la construcció d'Europa*, "Eurociutats", Conferència de les Eurociutats (Barcelona, abril 1989)
- ¹² ESTEBAN i NOGUERA, Juli: *Els objectius territorials per a la regió metropolitana de Barcelona*, Informe presentat a la Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona (Barcelona, juny 1990)
- ¹³ CASASSAS i SIMÓ, Lluís: *De la planificació territorial a la divisió administrativa*, "Espais", Departament d'Obres Públiques i Política Territorial de la Generalitat de Catalunya (juliol/agost 1990)

*Aquest article és el resum de la conferència inaugural del curs 1990-1991 de l'Institut d'Estudis Catalans, que l'ha publicada.